

(9) Čína a Západ (19.–20. století)

- opiové války (1. o. p. 1839–1842, 2. o. p. 1856–1860)
- Hnutí za sebeposílení (*zhiqiang yundong* 自强运动, 1861–1895)
 - vojenská nedostatečnost vůči Západu
 - mravní nedostatečnost vůči vlastní tradici

Feng Guifen (1809–1874):

Proč jsou západní národy malé, ale silné? Proč jsme my velcí, ale slabí? Musíme hledat prostředky k tomu, jak se jim vyrovnat – a to závisí výlučně na lidském úsilí. Pokud jde o přítomnou situaci, můžeme zmínit několik věcí: Jsme horší než barbaři pokud jde o to, neplýtvat lidským talentem; jsme horší než barbaři pokud jde o to, neplýtvat přírodními zdroji; jsme horší než barbaři pokud jde o to, odstranit všechny překážky mezi vládcem a lidmi; jsme horší než barbaři pokud jde o zajištění souladu mezi jmény a skutky. Lékem na tyto čtyři nedostatky je hledat příčiny v nás samých. Změna může nastat jedině tehdy, když nás vládce nastaví správným směrem.

V těchto záležitostech není nic, co bychom se měli učit od barbarů. Je jen jediná věc, o které se musíme od barbarů učit – silné lodě a účinné zbraně. [...] Musíme se naučit používat nástroje barbarů, ale nepřijímat jejich způsoby (cestu – dao 道).

Pokud chceme používat západní vědění, musíme založit v Shanghaii a v Kantonu oficiální překladatelské úřady. Vynikající studenti z těchto oblastí mladší patnácti let by měli být vybráni, aby v těchto zařízeních žili a studovali. Musí být vybráni západní učitelé, aby je učili jazykům různých západních národů, a zároveň musí být vybráni čínští učitelé, aby je učili kanonickým knihám, historiím a dalším tradičním předmětům. [...]

Principy správné vlády jsou založeny na studiu. [...] Podle mého názoru musíme nyní použít západní národy jako náš model [podle kterého se učit]. Žijí ve stejné době a ve stejném světě jako my; dosáhli vlastními silami prosperity a moci. Copak není úplně jasné, že jsou stejní jako my a že jejich metody mohou být snadno využity? Pokud použijeme konfuciánskou etiku a učení jako základ a doplníme je metodami různých národů, kterých oni použili k dosažení prosperity a moci, copak to nebude nejlepší řešení?

- *ti* 体/體 a *yong* 用: substance (konstituční základ) a funkce, fungování
- „domácí učení jako *ti* a západní nauky jako *yong*“.

Woren – nejvyšší tajemník čínské vlády; jeho odpověď na návrhy představitelů Hnutí za sebeposílení:

Slyšel jsem o tom, že založit pevnou vládu závisí na obřadech a smyslu pro náležitě, nikoliv na moci a intrikách. Hlavní úsilí musí být v lidských myslích, nikoliv v technice. Pokud se budeme zabývat triviálními naukami a ctít barbary jako učitele, jediné co získáme budou lidé školení v matematice. Od starověku až dodnes jsem neslyšel o nikom, kdy by dokázal pozvednout národ z úpadku nebo ho posílit díky matematice.

Odpověď Worenovi od představitelů Hnutí za sebeposílení:

Také my se bojíme, že lidé, kteří budou studovat tyto věci, nebudou schopni řádně rozlišovat a budou svedeni cizinci na scestí. Proto navrhuje, aby ti, kdo participují na studiu západních nauk, musí být absolventi tradičního vzdělávacího systému.

- čínsko-japonská válka (1894–1895) – jasná čínská porážka
- „Sto dní reforem“ – 1898

• Kang Youwei (1858–1927)

[...] Pak jsem náhle přerušil studium, zbavil se knih, zavřel dveře svého obydlí, stáhl se od přátel a seděl jsem v meditaci a kultivoval svou mysl. [...] Zatímco jsem seděl v meditaci, zničehonic jsem nazřel, že Nebe, Země a všechny věci se mnou sdílí jediné tělo, a v náhlém osvětlení jsem spatřil sebe sama jako světce (shengren) a smál jsem se samým štěstím. [...]

- odhodlání spasit nejen Čínu čelící Západu, ale celé lidstvo

- vize Konfucia jako proroka a reformátora; úsilí reformulovat konfuciánský základ pro institucionální reformy podle západních vzorů

- dvě hlavní díla: *Kniha o Veliké jednotě (Datong shu 大同書)* a *Konfucius jako reformátor (Kongzi gaizhi kao 孔子改制考)*

- ideový vůdce Sta dní reforem (1898) – pokus o zásadní reformu institucí

Když se Nebesům zželelo přemíry utrpení lidí žijících na rozlehlé zemi, Černý císař seslal na zem své semeno, aby stvořil bytost, jež by ulevila lidu v jeho trápení a jež by se, nadána jasnozřivostí, stala božským králem, učitelem tisíců generací, ochráncem nespočetného lidu, náboženským vůdcem celé rozlehlé země.

Celý význam Letopisů spočívá ve vývoji Tří věků: věku chaosu, věku řádu a věku Velikého míru. [...] Cesta Konfucia obsahuje celý tento třífázový vývoj. [...] Vývoj lidstva postupuje pevně stanovenou následností. Z klanů se stávají kmene, kteé se časem transformují v národy. A z národů povstane Veliká jednota. Podobně z izolovaných jednotlivce povstane vláda náčelníka kmene a z toho se vyvine vztah vládce a poddaných. Autokracie postupně vede k ústavnímu pořádku, a nakonec se vyvine republikánské zřízení. Podobně se z izolovaných jednotlivců vyvine vztah muže a ženy, a od nich vztah rodiče a dítěte. Vztah rodiče a dítěte vede k láskyplné péči věnované celé populaci a odtud povstane Veliká jednota, která je návratem k individualitě jednotlivce.

Konfucius se narodil do věku chaosu. Nyní [...] se svět vyvíjí k věku řádu. Nastane den, kdy všechno na celé zemi, daleké i blízké, malé i velké bude tvořit jediný celek. Nebude více národů, rasových rozdílů, i zvyky budou všude totožné. S toto jednotou přijde věk Veliké jednoty

- devět hranic, které je třeba odstranit (jsou zdrojem všeho utrpení na zemi)

Chu Chenbo – konzervativní reakce na Kang Youweiovo úsilí o reformu institucí (podání k trůnu po porážce od Japonska v r. 1895):

V současné době naším problémem není to, že nemáme dobré instituce, ale to, že postrádáme správné myslí lidí. Pokud chceme reformovat instituce, musíme nejprve reformovat myslí lidí. Pokud nebudou všichni schopní spolupracovat, dobré zákony budou jen cáry papíru; pokud nebudou ti, kdo na ně dohlížejí, nestranní a osvícení, korupčníci zaberou místo kompetentním. [...]
Pokud začneme u kořenů, jediná změna kompletně nastolí pravou Cestu. Pokud vybereme ty pravé osoby, všechny věci se jako zázrakem promění; pokud nevybereme ty pravé osoby, zákony a instituce budou jen zneužívány špatnými lidmi.

● Liang Qichao (1873–1929)

- žák Kang Youweie

- důraz na všeobecnou vzdělanost a národní uvědomění (ustupuje od Kangovy univerzalistické vize, i když ji nezavrhuje)

- po r. 1898 v podstatě opouští snahu založit reformy na konfuciánské tradici; obrací k sociálnímu darwinismu a vidí dějiny jako boj národů o přežití; důraz klade už jednoznačně na národní uvědomění a posílení národa

Pokud má národ stát pevně uprostřed světa, musí jeho občané mít jedinečný charakter. Od mravů a zákonů po zvyklosti, literaturu a umění musí mít ve všem jedinečného ducha. Předkové ho předávají a potomci ho od nich získávají. Společnost se tím sjednocuje a formuje se národ. To je pravý zdroj národního uvědomění. Náš lid je zformován na asijském kontinentě jako národ již po několik tisíc let. Musíme tudíž mít jisté specifické rysy, které jsou veliké, vznešené a dokonalé a jasně odlišené od rysů jiných národů. Musíme tyto rysy zachovat a nenechat je zaniknout. [...]

Ctnosti lidu, moudrost lidu a vitalita lidu jsou tím největším základem pro politiku, akademické studium a technologie. Pokud nepoužijeme to první [tj. lid], ale pouze převezmeme to druhé [od Západu], pak „zanedbáme kořen a budeme zalévat větve“. To by bylo jako spatřit bublající pramen a vzít z něj vodu a nalít ji do vlastní suché jámy.

- moderní čínská literatura

Liang Qichao:

Pokud chce člověk napravit národ, musí nejprve napravit beletrii. Pokud chce napravit náboženství, musí nejprve napravit beletrii. Pokud chce napravit politiku, musí nejprve napravit beletrii. Pokud chce napravit společenské zvyky, musí nejprve napravit beletrii. Pokud chce napravit vzdělanost a umění, musí nejprve napravit beletrii. Dokonce i pokud chce napravit lidskou mysl a přetvořit její charakter, musí nejprve napravit beletrii. Proč je tomu tak? Protože beletrie má mocný vliv na způsoby lidí.

- všechny špatnosti tradiční čínské společnosti jsou v důsledku špatné beletrie; nutno vytvořit novou

Reforma vládnutí musí začít revolucí v literatuře! Náprava lidu musí začít nápravou literatury (beletrie)!

Májové hnutí (Wu si yundong 五四运动)

Hu Shi (1891-1962) v článku z roku 1917 („Skromné návrhy na reformu literatury“):

Psaní musí mít podstatu. [...] To, co myslím podstatou, není ‘literatura sděluje pravou cestu (dao)’ starých. Když mluvím o podstatě, mám na mysli tyto dva body: cit a myšlenku.

Pokud jde o cit, Hu Shi však cituje slavnou Velkou předmluvu ke Knize Písní:

Báseň (shi) je [vyjádřením] toho, kam směřují lidské záměry (zhi). V lidské mysli (xin) vznikají záměry, vyjádřeny slovy se z nich stávají básně. Pocity vzkypí uvnitř [lidské mysli] a ve slovech získávají tvar. Pokud slova nedostačují, vyjadřujeme je vzdechy. Pokud nedostačují vzdechy, vyjádříme je zpěvem. Pokud nedostačuje zpěv, nevědomky je vyjádříme gesty a tancem.

- moderní čínská filozofie

Fung Yu-lan (1895-1990):

Místo, které v čínské kultuře zaujímala filozofie, je srovnatelné s rolí náboženství v jiných kulturách. V Číně byla filozofie zájmem každého vzdělaného člověka. Ve starých dobách, pokud měl člověk nějaké vzdělání, první, co studoval, byla filozofie. [...] Číňané, ve srovnání s jinými kulturami, neměli velký zájem o náboženství, protože jejich hlavním zájmem byla filozofie. Číňané nejsou náboženští, neboť jsou filozofičtí. [...] Veškerou touhu po tom, co je za viditelným světem, uspokojovali skrze filozofii.

Čínská filozofie [...], pokud jde o metodologii v západním smyslu, zaujímá ve srovnání s filozofií Západu nebo Indie velmi skromnou pozici. [...] Většina čínských filozofických škol učila metodu, jež se nazývá „světectví uvnitř a královskost navenek“ (nei sheng wai wang). „Světcem uvnitř“ je ten, kdo rozvinul ve své osobnosti charizmatickou sílu/ctnost (de). „Králem navenek“ je ten, kdo dosáhl velkých úspěchů ve světě. Nejvyšším ideálem pro člověka je mít zároveň charizmatickou sílu světce a úspěchy vládce, a tak dosáhnout toho, co se nazývá král-světce, nebo – podle Platóna – král-filozof.

[...] Čínská filozofie [...] kvůli svému důrazu na metodu „světectví uvnitř“ se hluboce věnovala metodám sebekultivace, neboli metodě „vedení studia“. V tomto ohledu Čína skutečně může nabídnout velký příspěvek.

- hnutí Nového konfucianismu (*xin ruxue* 新儒学)